

DENİZ HOCA

AYT EDEBİYAT DERS NOTLARI

**Metinlerin Sınıflandırılması
VIDEO DESTEKLİ ÇALIŞMA KAĞIDI**

METİNLERİN SINIFLANDIRILMASI

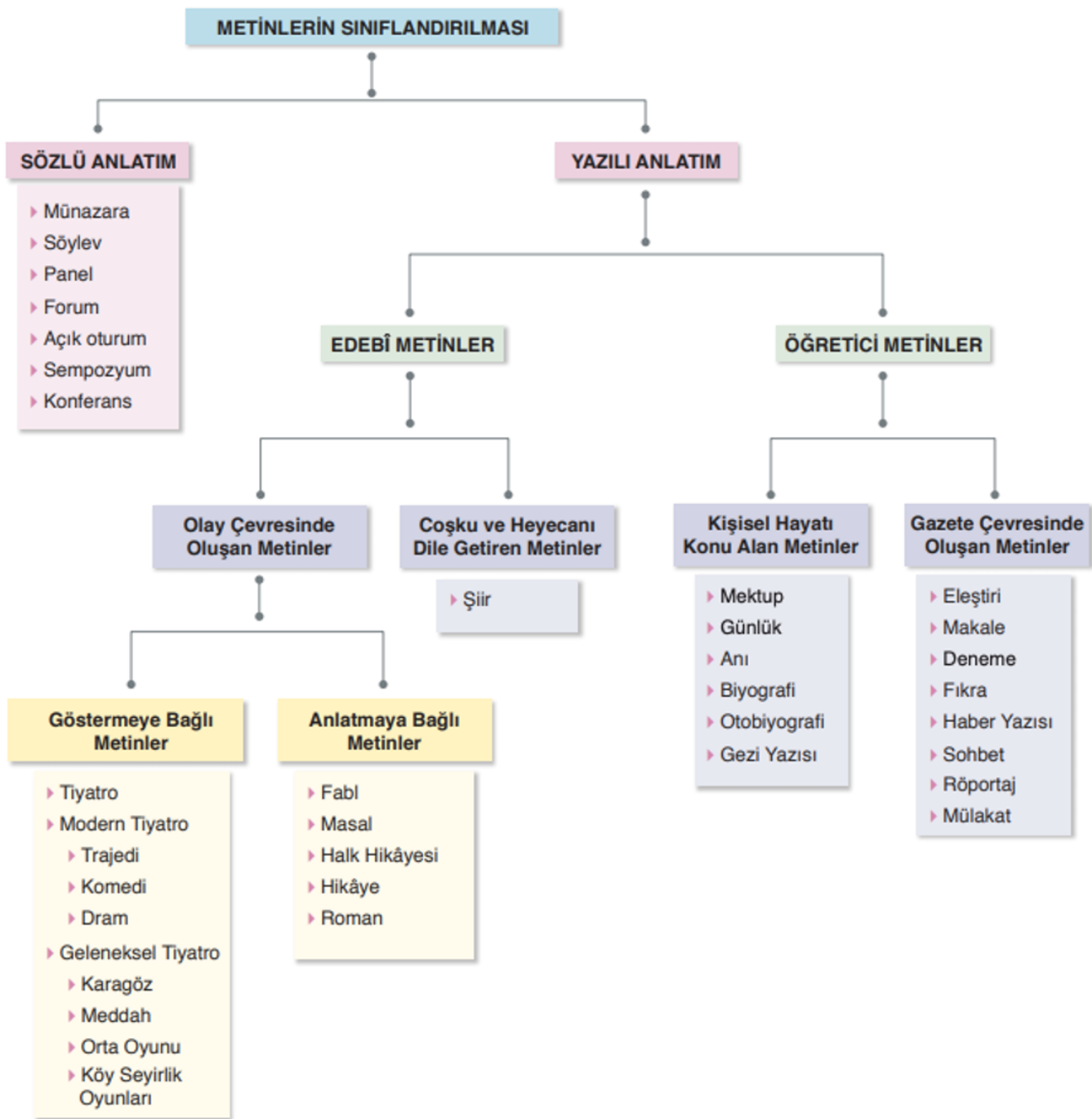
Metin, dil aracılığıyla bir araya getirilmiş anlamlı kelimeler ya da cümleler topluluğu olarak ifade edilebilir.

İnsanın kendini ifade etme gücünün gelişmesi, çeşitli tarzlarda oluşturulan yazılarla birlikte birlikte "**Metinlerin Sınıflandırılması**" ihtiyacı doğmuştur.

Edebiyat eserlerinin biçimlerine, teknik özelliklerine ve konularına göre ayrıldığı çeşitlere “tür” denir. Metinler öncelikle sözlü anlatım ve yazılı anlatım olarak ikiye ayrılır.

Yazılı metinler, sanat metinleri (edebî metinler) ve öğretici (bilgilendirici) metinler olmak üzere ikiye ayrılır.

Sanatlar genel anlamda kullandıkları malzemelere göre üç grupta sınıflandırılır.

Edebi Metinlerin Özellikleri

- Muhatabında estetik heyecan (güzellik duygusu) uyandırır. Doğrudan bilgilendirme amacı taşımaz.
- Günlük dilden farklı edebî bir dile sahiptir. (Yan-Mecaz Anlam)
- Çok anlamlılık söz konusudur.
- Anlatıcı öznel bir tutum izler.
- Estetik bir kaygıyla yazılır. Sanatlı mecazlı anlatıma başvurulur.
- Özel bir iletişim aracıdır. Yaratıldığı dili konuşan topluluğun yaşamış olduğu duygusal ve düşünsel gelişmeleri yansıtır ve kültür taşıyıcısıdır.
- Gerçeğimsi (kurmaca) bir yapıya sahiptir.

Öğretici Metinlerin Özellikleri

- Bilgi verme amaçlıdır. Nesnel bilgilere yer verilir.
- Kelimeler gerçek anlamlarıyla kullanılır.
- Tanımlar, yer, zaman, miktar gibi somut ve kesin bilgiler içerir.
- Anlatıcı nesnel bir tutum izler.
- Anlatım sade, cümleler kısadır.
- Terimler ve teknik kelimeler yoğun olarak kullanılır. Söz sanatlarına baş vurulmaz.
- Anlatım açık ve nettir.
- Kurmaca söz konusu değildir.

Edebî Metinler - Öğretici Metinler

Edebi Metinler	Ölçütler	Öğretici Metinler
Kurgusal gerçeklik vardır	Gerçeklik	Gerçekler vardır.
Estetik zevk vermek.	Amaç	Bilgi vermek, öğretmek.
Anlatım süslüdür.	Üslup	Sade bir üslup vardır.
Anlatım öznelidir.	Anlatım	Anlatım nesneldir.
Yan ve mecaz anlamlıdır.	Anlam	Gerçek anlamlıdır.

OLAY ÇEVRESİNDE OLUŞAN METİNLER

Edebi metinlerin merkezinde yer alan "Olay çevresin oluşan metinlerde" olayların okuyucuya aktarılması iki şekilde olmaktadır: Anlatmaya Bağlı ve Göstermeye Bağlı.

ANLATMAYA BAĞLI METİNLER

Anlatmaya bağlı edebi metinler çevresinde gelişen olayların okuyucuya bir anlatıcı tarafından anlatılması durumu söz konusudur. Anlatıcı, olayları üç farklı bakış açısıyla okuyucuya aktarır:

- 1. Kahraman Bakış Açısı:** Olayların merkezindeki kişinin kendi ağzıyla (1.ağız) olayları okuyucuya aktardığı bakış açısıdır. Olayları gördüğü kadarıyla ben ağzıyla aktarır.
- 2. Gözlemci Bakış Açısı:** Olayları bir kameraman gibi sadece gördüğü kadarıyla üçüncü ağızla aktaran bakış açısıdır.
- 3. İlâhi (Tanrısal-Hakim) Bakış Açısı:** Gözlemci gibi olayların dışında kalıp olayları üçüncü ağızla aktaran ancak gözlemciden farklı olarak gördüklerinin dışında kahramanların zihnini okuyan, geleceklerini bilen anlatıcı bakış açısıdır.

⇒ Bu metinler "Olay, kişi, zaman ve mekan" olmak üzere dört yapı unsurundan oluşur.

Anlatmaya bağlı edebî metin türleri şunlardır:

- Hikâye
- Roman
- Masal
- Fabl
- Destan
- Halk Hikâyeleri
- Mesnevi
- Manzum Hikâye

ROMAN

Yaşanmış ya da yaşanabilecek olayların, insan ilişkilerinin ve psikolojisinin uzun bir şekilde yer ve zaman bağlamında anlatıldığı düz yazı şeklindeki edebi türe roman denir.

- Romanlarda yazarlar tarafından kurgulanmış gerçekler anlatılır.
- İnsanı en iyi tanıtan ve onun psikolojisini yansıtan tür romandır.
- Hikayeye göre daha kapsamlı ve uzun bir türdür.
- Dünyada ilk roman örneği Miguel de Cervantes tarafından yazılan Don Kişot'tur.
- Türk edebiyatında ilk roman örneği Şemsettin Sami'nin yazdığı Taaşuk-ı Talat-ı Fitnat adlı eserdir.

→ Romanın Yapı Unsurları

- **Olay:** Romanda olayların bir ana olay etrafında gelişip sıralanması ile oluşan yapı unsurudur.
- **Kişi:** Olayları gerçekleştiren kahramanlardır. Kişiler hem fiziksel hem de ruhsal özellikleriyle betimlenir.
 1. Karakter: Kendine özgü özellikleriyle ön plana çıkan kişidir.
 2. Tip: Belli bir özelliği aşırı derecede yansıtan, simgeleşen kişilerdir.
- **Mekan:** Olayların geçtiği yerdir ve bu yer romanda tasvir edilerek okuyucunun zihninde canlandırılır.
- **Zaman:** Olayların geçtiği zaman ya da olayın başlangıcı ile sonu arasındaki süredir.

→ Konularına göre roman türleri:

- Macera Romanı: Heyecanlı ve merak uyandırıcı olayları anlatır.
- Tarihi Romanlar: Tarihi olayları ve kişileri anlatır.
- Psikolojik Roman: İnsanın iç dünyasını, bilinçaltısını anlatır.
- Sosyal Roman: Toplumsal sorunları, töreleri anlatır.
- Bilim Kurgu Romanı:
- Fantastik Roman: Gerçeküstü olay ve kişileri anlatır.
- Polisiye Roman: Polisiye olaylar (aksiyon-gizem) işlenir.
- Tezli Roman: Toplumsal ya da siyasal bir konuyu tez içererek anlatır.
- Egzotik Roman: Uzak ve yabancı ülkelerin doğa-insanlarını anlatır.

→ Türk Edebiyatında Roman İlkleri

- İlk edebi roman: İntibah – Namık Kemal
- İlk tarihi roman: Cezmi – Namık Kemal
- İlk realist roman: Araba Sevdası – Rezaizade Mahmut Ekrem
- Batılı anlamda ilk roman: Mâî ve Siyah – Halit Ziya Uşaklıgil
- İlk psikolojik roman: Eylül – Mehmet Rauf
- İlk köy romanı: Karabibik – Nabizade Nazım

HİKAYE

Yaşanmış ya da yaşanması muhtemel olayların bir yazar tarafından okuyucuda heyecan, zevk uyandıracak şekilde kısaca anlatıldığı edebi metinlere hikaye ya da öykü denilmektedir.

→ Hikaye, sade bir olay örgüsüne dayanır, genellikle tek mekanda az sayıda kişiye yer verir ve özlü bir anlatım barındırır.

→ Dünya edebiyatında bilinen ilk hikâye örneği İtalyan yazar Boccaccio'nun (Bokaçyo) Decameron (Dekameron) adlı eseridir.

→ Ahmet Mithat Efendi'nin Letâif-i Rivâyât adlı eseri ilk hikâye örneklerindendir.

→ Samipaşazade Sezai “Küçük Şeyler” adlı eseriyle edebiyatımızdaki Batılı anlamda modern hikâye örneğini vermiştir.

→ Hikayeler “Serim, düğüm ve çözüm” olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

→ Hikayenin dört yapı unsuru olay, kişi, mekan ve zamandır.

- Türk edebiyatındaki ilk hikaye örneği Ahmet Mithat Efendi'nin Letaif-i Rivayet'dir.
- Batılı anlamda ilk hikaye örneğimiz ise Samipaşazade Sezai'nin Küçük Şeyler adlı kitabıdır.
- Hikayenin iki ayrı türü vardır:

Olay Hikayesi:

- Hikayenin merkezinde bir olay vardır ve bu olaylar serim, düğüm, çözüm şeklinde sunulur.
- Olay olduğundan hikayede bir hareketlilik vardır.
- Heyecan ve merak duygusu en üst seviyededir.
- Dünyadaki en önemli temsilcisi Guy de Maupassant olduğundan bu hikayeler Maupassant tarzı hikayeler de denir.
- Edebiyatımızda en önemli temsilcisi Ömer Seyfettin'dir.

Durum Hikayesi:

- Olaydan çok hayattan alınan bir kesitin, durumun aktarıldığı hikayelerdir.
- Hikayede bir başlangıç ve son olmadığından serim, düğüm, çözüm bölümleri yoktur.
- Hikayenin sonu okuyucunun hayal gücüne bırakılır.
- Dünyadaki en önemli temsilcisi Anton Çehov olduğundan aynı zamanda bu hikayeye Çehov tarzı hikaye de denir.
- Edebiyatımızda bu türde başarılı eserler veren sanatçılarımız Sait Faik Abasıyanık ve Memduh Şevket Esendal'dır.

MASAL

Genellikle halk tarafından oluşturulup sözlü olarak yayılan, olağanüstü olaylarla süslenmiş ve gerçek dışı hayali olayların anlatıldığı anlatı türüne masal denir.

- Sözlü ürünler olan masalarda olağanüstü olaylar ve durumlar anlatılır.
- Olaylar ve kişiler hayal ürünüdür.
- Zaman ve mekan kavramına yer verilmez.
- Masallar mutlaka bir tekerleme ile başlar.
- Evrensel konuların işlendiği masalların eğitici bir yönü vardır.
- Masalların sonunda iyiler hep kazanır.
- Kahramanları insanlarla birlikte hayvanlar, cinler, periler ve devler gibi hayal ürünlerinden oluşur.
- Masallar "döşeme, serim, düğüm, çözüm ve dilek" olmak üzere beş farklı bölümden oluşur.
- Dünyadaki en meşhur masallar; Binbir Gece Masalları, Kelile ve Dimne, Grimm Kardeşlerin Masalları, Danimarka'da Andersen Masalları ve Fransa'da Perrault Masalları.

FABL

Daha çok manzum şeklinde yazılan insan dışındaki varlıklar arasında geçen hayali olayların anlatıldığı hikayelere fabl denir.

- Kahramanlar insan dışı canlı ya da cansız varlıklardır. Bu varlıkların kazandığı özellikleri türün anlatımını zenginleştirir.

- Kahramanlar insan dışı canlı ya da cansız varlıklardır. Bu varlıkların kazandığı özellikleri türün anlatımını zenginleştirir.
- İnsan dışındaki varlıklara insani özellikler verildiğinden intak ve teşhis sanatlarını içerir.
- Bu türde birtakım hayvanlara bazı simgesel özellikler yüklenmiştir: tilkiye kurnazlık, yılanı sinsilik, koyuna saflık, karıncaya çalışkanlık gibi...
- Fabllar didaktik özellik taşır.
- Özellikle çocuklara ahlaki anlamda ders verme amacıyla ibretlik olaylar işlenir.
- Fabllar nazım şeklinde oluşturulsa da zamanla nesir olarak da yazılmaya başlanmıştır.
- Fabl dört ayrı bölümden oluşmaktadır: serim, düğüm, çözüm ve öğüt.
- Dünyada fabl türünün ilk örnekleri olarak Beydaba'nın Kelile ve Dimne adlı eseri kabul görür ancak fabl denildiğinde akla gelen ilk isim La Fontaine'dir.
- Türk edebiyatında ilk fabl örneği Şeyhi'nin Harname adlı mesnevisidir.

DESTAN

Bir milleti derinden etkileyen ve uzun yıllar iz bırakacak büyük bir savaş, doğal afet, göç, yiğitlik gibi durumların uzun bir şekilde manzum olarak anlatılmasına destan denir.

- Sözlü dönem ürünleri olan destanlar, milletlerin tarihini ve kültürünü yansıtır.
- Anonim olan destanlar, manzum eserlerdir.
- Gerçek ve olağanüstü olaylar iç içe girmiş bir şekilde anlatılır.
- Destan kahramanları seçkin kişilerden oluşur ve bu kişiler olağanüstü özellikler gösterir.
- Genellikle savaş, yiğitlik, doğa ve aşk gibi temalar işlenmektedir.
- Bu tür dünyada "Epopé" ismiyle tanınır.
- Destanlar doğal ve yapay olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir.

Doğal Destanlar:

- Bir milletin başından geçen tarihi olaylar sonrasında halkın arasında kendiliğinden oluşan destanlardır.
- Anonimdir.
- Doğal destanların oluşumu oluş sahası, yayılış safhası ve derlenme safhası olmak üzere üç aşamada meydana gelir.

Yapay (Yapma) Destanlar:

- Bir milleti derinden etkileyen olayın bir sanatçı tarafından destani özelliklerle anlatılmasına yapay destan denir.
- Yapma destanların oluşumları üç safhada gerçekleşmez.
- Anonim değildir, sanatçısı bellidir.
- Türklere ait önemli yapma destan örnekleri: Çanakkale Şehitlerine -Mehmet Akif Ersoy, Üç Şehitler Destanı- Fazıl Hüsnü Dağlarca, Kuvayı Milliye Destanı- Nazım Hikmet Ran

→ Türklerin tarihi destanlar açısından oldukça zengindir.

İslamiyet'in kabulünden önceki Türk destanları:

1.Altay – Yakut

Yaratılış Destanı

2.Sakalar Dönemi

a.Alp Er Tunga Destanı

b.Şu Destanı

3.Hun Dönemi

Oğuz Kağan Destanı

4.Köktürk Dönemi

a.Bozkurt Destanı

b.Ergenekon Destanı

5.Uygur Dönemi

Türeyiş Destanı

Göç Destanı

İslamiyet'in kabulünden sonraki Türk destanları:

1.Karahanlı Dönemi

Satuk Buğra Han Destanı

2.Kazak-Kırgız Kültür Dâiresi

Manas Destanı

3.Türk-Moğol Kültür Dâiresi

Cengiz-name

4.Tatar-Kırım

Timur ve Edige Destanları

5.Selçuklu-Beylikler ve Osmanlı Dönemleri

a. Seyid Battal Gazi Destanı

b. Danişmend Gazi Destanı

c.Köroğlu Destanı

Dünya Edebiyatındaki Doğal ve Yapma Destanlar

Doğal Destanlar

- Yunan edebiyatı: İlyada ve Odysseia
- İran Edebiyatı: Şehname
- Fin Edebiyatı: Kalevela
- Hint Edebiyatı: Mahabharata – Ramayana
- Alman Edebiyatı: Nibelungen
- İngiliz Edebiyatı: Beowulf
- Rus Edebiyatı: Igor
- İspanyol Edebiyatı: La Cid
- Fransız Edebiyatı: Chansen de Röland

Yapma Destanlar

- Latin Edebiyatı: Aeneis (Vergilius)
- Fransız Edebiyatı: Henriade (Voltaire)
- Portekiz Edebiyatı: Os Lusiadas (Camoens)
- İngiliz Edebiyatı: Kaybolmuş Cennet (J. Milton)
- İtalyan Edebiyatı: Kurtarılmış Kudüs (T. Tasso) – İlahi Komedyası (Dante) – Çılgın Orlando (Ariosto)

HALK HİKAYELERİ

Sözlü olarak halkın arasında yaşayan, çoğu zaman gerçeğe yakın aşk ve kahramanlık gibi olaylara dayalı hikayelere “Halk hikayesi” ya da “Halk öyküsü” denir.

- Halk hikayeleri, destan türünden modern hikayeciliğe geçiş ürünlerini oluşturur.
- Halkın ortak malı olan hikayelerdir.
- Anonimdir.
- Nazım-nesir karışık bir şekilde anlatılır. Olayların anlatıldığı yerler nesir, duyguların ifade edildiği yerler nazım şeklinde aktarılır.
- Halk hikayelerinde çoğunlukla aşk ve kahramanlık konuları işlenir.
- Hikayeleri anlatan meddah ya da aşıklardır.
- Destanlara olağanüstü unsurlar daha azdır.
- Konularına halk hikayeleri üçe ayrılır: aşk hikayeleri, dini temalı kahramanlık hikayeleri, destani halk hikayeleri

MESNEVİ

İran edebiyatından Türk edebiyatına geçen Mesnevi, aruzun kısa kalıplarıyla yazılan, beyitlerle yazılan ve her beytin kendi arasında kafiyeli olduğu, genellikle bir olayın anlatıldığı nazım biçimidir.

- Mesnevilerin beyit sınırlaması bulunmamaktadır.
- Her konuda yazılabilen mesnevilerde daha çok aşk ve kahramanlık konuları işlenmiştir.
- Savaş konuları işleyen mesnevilere Gazavatname, bir şehrin güzelliklerini anlatan mesnevilere ise Şehrengiz denilmektedir.
- Aruzun kısa kalıplarıyla yazılan mesnevilerde her beyit "aa, bb, cc, dd..." gibi kendi içinde kafiyelenir.
- Bir şairin yazdığı beş mesneviye Hamse denir. Beş mesnevi yazan şair hamse sahibi olarak adlandırılır.
- Türk edebiyatında Ali Şir Nevai, Taşlıcalı Yahya Bey hamse sahibi şairlerdendir.

→ Mesnevi Örnekleri

- Ahmedi – İskendername
- Aşık Paşa – Garipname
- Süleyman Çelebi – Mevlid
- Şeyhi – Harname, Hüsrev ü Şirin
- Nabi – Hayrabat
- Fuzuli – Leyla ile Mecnun, Beng ü Bade
- Şeyh Galip – Hüsn ü Aşk

MANZUM HİKAYE

Yaşanmış ya da yaşanması muhtemel olayların kişi, zaman ve mekan unsurlar çerçevesinde oluşmasına hikaye, bu hikayelerin nazım şeklinde yani şiir biçiminde yazılmasına ise “Manzum Hikaye” denir

- Hikayedeki bütün yapı unsurları (olay, kişi, mekan, zaman) manzum hikayelerde de bulunur.
- Manzum hikayelerde genellikle ders çıkarılabilecek olaylar işlenir.
- Nazım şekilde yazılan hikayeler daha dikkat çekici olduğundan öğüt verici olaylar bu tarzda anlatılmıştır.
- Konu olarak ahlaki, sosyal ve toplumsal konular işlenir.
- Manzum hikayeler beyit, dördlük ya da bent halinde yazılabilir.
- Ölçü ve kafiye önem verilir.
- Tevfik Fikret ve Mehmet Akif Ersoy en başarılı örneklerini vermiştir.

Göstermeye Bağlı Metinler

Metin içerisinde anlatılan olayların sahnede oyuncular tarafından gösterilmesi esasına göre yazılan metinlere “**Göstermeye Bağlı Metinler**” denir.

Amaç insanı insana, insanla anlatmak olan tiyatronun Türk edebiyatında gelişimi “Geleneksel Türk Tiyatrosu” ve “Modern Tiyatro” olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir.

1) Modern Tiyatro

Trajedi
Komedi
Dram

2) Geleneksel Türk Tiyatrosu

Karagöz
Orta Oyunu
Meddah
Köy Seyirlik Oyunları

Modern Tiyatro

Yaşanmış ya da yaşanması muhtemel olayların sahnede oyuncular tarafından gerçeğe uygun bir şekilde sahnelenmesine “Tiyatro” denir.

- Tiyatro, Eski Yunan’da MÖ 6.yüzyıldaki dinsel törenler sırasında düzenlenen ayinlerin zamanla sahnelenmesiyle doğan bir türdür.
- Tiyatro eserleri hakkında bugün “oyun, piyes” gibi isimlerle de bahsedilir.
- Türk edebiyatında ilk tiyatro örneği Şinasi’nin Şair Evlenmesi adlı eseridir.
- Edebiyatımızda sahnelenen ilk tiyatro ise Namık Kemal’in Vatan Yahut Silistre adlı eseridir.

→ Tiyatronun yapı unsurları:

Dramatik Örgü: Tiyatroda ele alınan olay dramatik örgü denilmektedir.

Mekan: Olayların geçtiği yerdir ve bu yer dekor yardımıyla sahnede tasvir edilir.

Zaman: Olayların gerçekleştiği an ve gerçekleşme süresi zamandır.

Kişiler: Eserde özellikleri ve konuşmaları belirtilmiş olan kahramanlar kişileri oluşturmaktadır.

Çatışma: Oyun içinde olay örgüsünü geliştiren, kişiler arasındaki mücadeleler, anlaşmazlıklar ve zıtlıklar çatışmayı oluşturur.

→ **Tiyatroda üç birlik kuralı:**

Tiyatroda olay, zaman ve mekan birliğine “Üç birlik kuralı” denir. Üç birlik kuralına göre tiyatrodaki bir olay tek bir mekanda gerçekleşir ve olaylar 24 saati geçmeyecek şekilde gerçekleşir.

→ **Tiyatro Terimleri**

- Aktör: Sahnede karakteri canlandıran erkek oyuncu.
- Aktris: Sahnede karakteri canlandıran kadın oyuncu.
- Dekor: Eserde tasvir edilenlere yönelik olarak sahneyi oluşturan nesneler.
- Diyalog: Oyunda en az iki kişinin karşılıklı konuşması.
- Dublör: Oyundaki yedek oyuncu.
- Fasıl: Oyun esnasındaki perde ya da bölümler.
- Jest: Oyuncuların sahnede yaptıkları her türlü el, kol, ayak ve beden hareketleri.
- Koro: Oyunlarda kadın ve erkeklerden oluşan ve şarkı söyleyen topluluk.
- Kostüm: Sahnede oyuncuların rollerine uygun olarak giydikleri kıyafet.
- Kulis: Sahnenin arkasında yer alan ve seyircinin göremediği oda.
- Pantomim: Sadece jest ve mimiklerle yapılan sözsüz oyun.
- Perde: Oyunu oluşturan bölümler.
- Sahne: Oyuncuların rol için çıktıkları ve oyunun oynandığı bölüm.
- Suflör: Oyun sırasında arkadan konuşmaları fısıldayan kişi.
- Tuluat: Metne dayanmayan, doğaçlama oyun.

Modern Tiyatro Türleri

Trajedi (Tragedya):

- Konusunu tarihten ve efsanelerden alan, ağırlıklı olarak acıklı olayları konu edinen tiyatlara “Tragedya” denilmektedir.
- Trajedinin konuları tarihten ve mitolojiden oluşur.
 - Kahramanlar sıradan insanlar değil kral, kraliçe, prensler ve tanrılar gibi soylulardan oluşur.
 - Trajedide kaba ve çirkin sözlere yer verilmez.
 - Öldürme, yaralama gibi olaylar sahnede canlandırılmaz ancak sesle tasvir edilir.
 - Trajediler nazım şeklindedir.
 - Sahnede üç birlik kuralına (yer, zaman, olay) uyulur.
 - Trajedi genellikle beş perdeden oluşur ve aralıksız oynanır.

Komedi (Komedy):

- Kişilerin ve toplumun aksayan yönlerini güldürücü öğelerle iç içe yansıtan tiyatro türüdür.
- Komedide korkaklık, cimrilik, dalkavukluk gibi huy ve davranışlar abartılarak seyirciyi güldürürken düşündürmek amaçlanır.
 - Konular günlük yaşamdan alınır. Kahramanlar, halktan seçilen sıradan kişilerdir.
 - Üç birlik kuralına uyulur ve manzumdur.
 - Komedinin en önemli temsilcileri Eski Yunan edebiyatında Aristophanes (Aristofanes) ve XVII. yüzyıl Fransız edebiyatında Molière’dir.

- Kaba şakalar, söz oyunları, öldürme ve yaralama sahneleri vardır.
- Komedinin en önemli temsilcileri Eski Yunan edebiyatında Aristophanes (Aristofanes) ve XVII. yüzyıl Fransız edebiyatında Molière’dir.
- Komediler, beş bölümden oluşur.
- Komedi tiyatroları karakter komedisi, töre komedisi, entrika komedisi gibi türlere ayrılır.

Dram:

Hayatı hem acıklı hem gülünç yönleriyle bir bütün olarak yansıtmayı amaçlayan tiyatro türüdür.

- Hem acıklı hem de güldürücü olaylar, bir arada bulunabilir.
- XVIII. yüzyılda klasisizme tepki olarak doğan romantizm akımıyla ortaya çıkmıştır.
- Konularını millî tarihten, günlük yaşamdan almıştır. Kahramanlar toplumun alt ve üst tabakasından olmak üzere her kesimden oluşabilir.
- Üç birlik kuralına uyma zorunluluğu yoktur.
- Dram, nazım ve nesir şeklinde yazılabilir.
- İlk örneklerini İngiliz sanatçısı William Shakespeare’in (Vilyım Şekspir) verdiği dramın ilkelerini XIX. yüzyıl Fransız sanatçısı Victor Hugo (Viktor Hügo) belirlemiştir.

Geleneksel Türk Tiyatrosu

Modern tiyatronun dışında kalarak kökeni eski inanç ve geleneklere dayalı olan göstermelik türlere genel olarak “Geleneksel Türk Tiyatrosu” denilmektedir.

- Bir yazılı metne dayanmaz, doğaçlama bir şekilde sahnelenir.
- Geleneksel tiyatronun ürünleri sözlü edebiyat ürünleri olarak kabul edilir.
- Bu gösteriler şarkı, dans ve söz oyunlarına dayanmaktadır.
- Ana unsur olarak güldürü ön plana çıkmakla birlikte ders ve öğüt verici bir yönü de vardır.
- Modern tiyatroda olan sahne, kostüm, dekor ve ışık gibi teknik unsurlar geleneksel tiyatroda yok denecek kadar azdır.

Karagöz

Bir gölge oyunu olan Karagöz, deriden kesilmiş tasvirlerle ışık yansıtılmasıyla sahnelenen bir tiyatro çeşididir.

- Karagöz, perdenin arkasında bulunan hayali ya da hayalbaz tarafından oynatılmakla birlikte yine hayalbaz tarafından seslendirilir.
- Oyunda hayaliye yardım eden, tef çalarak şarkı söyleyen kişiye de yardak denir.
- Bu oyunun kurucusu Şeyh Küşteri olduğundan sahne de Küşteri meydanı olarak adlandırılmaktadır.
- Türk halk geleneğinin önemli bir unsuru olan Karagöz oyununun kaynağı hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır.
- Karagöz oyunları yazılı bir metne dayanmaz, oyun doğaçlama olarak sahnelenir.
- Oyun, ağırlıklı olarak Karagöz ile Hacivat arasındaki diyaloglardan oluşmaktadır.
- Güldürü ağırlıklı olan oyunda en önemli güldürü unsuru Karagöz’ün her şeyi yanlış anlamasına dayanmaktadır.
- Oyunun merkezinde iki oyuncu bulunmaktadır: Karagöz ve Hacivat

- Karagöz; okumamış, halk ağzıyla konuşan, söylenen birçok sözü ve kelimayı yanlış anlayıp ters anlamlar yükleyen bir tiptir.
- Hacivat ise öğrenim görmüş, medrese diliyle konuşan, bilimle ilgilenen ve görgü kurallarına uyarak çevresini etkileyen bir tiptir.
- Bunların dışında Çelebi, Zenne, Tiryaki, Beberuhi, Tuzsuz Deli Bekir, Zeybek (Efe), Külhanbeyi, Arap ve Yahudi gibi kişiler de bulunmaktadır.
- Karagöz kişileri Osmanlı toplumunun kültürel özelliklerini gösterir.

Karagöz Oyunu Bölümleri:

Giriş: Semai okuyarak Hacivat'ın sahneye gelerek oyunu başlattığı bölümdür.

Muhavere: Hacivat'ın Karagöz'ü sahneye davet ettiği, Karagöz'ün sahneye gelerek Hacivat ile tartışarak güldürü unsurlarının sağlandığı bölümdür.

Fasıl: Asıl oyunun sahnelendiği ve diğer kişilerin de dahil olduğu bölümdür.

Bitiş: Karagöz ile Hacivat'ın kısa bir şekilde karşılıklı olarak konuştukları ve oyunu bitirdikleri bölümdür.

Orta Oyunu

Palanga adı verilen yuvarlak bir alanda yazılı olmadan doğaçlama bir şekilde oynanan, içinde dans, müzik ve şarkı bulunan geleneksel oyuna Orta Oyunu denir.

- Orta oyununda dekor olacak sadece iki eşya bulunmaktadır: Yeni dünya olarak adlandırılan bir paravan ve iş yeri olarak kullanılan dükkan.
- Orta oyunu, kişileri ve bölümleri bakımından Karagöz oyunuyla büyük bir benzerlik gösterir ve adeta Karagöz oyununun sahneye çıkılmış, vücut bulmuş halidir denilebilir.
- Oyun güldürüye dayanır ve güldürü unsurları yanlış anlamalara, şakalara ve nüktelere dayanmaktadır.
- Oyun kişilerinin sahip oldukları meslek ve yöresel özellikleri ağızlarıyla birlikte taklit edilir.
- Oyunun merkezinde iki oyuncu bulunmaktadır: Pişekar ve Kavuklu
- Kavuklu; okumamış, kelimeleri doğru telaffuz edemeyip sözleri yanlış ve ters anlayan bir tipi temsil eder. Bu anlamda Kavuklu, Karagöz'ün karşılığıdır.
- Pişekar; öğrenim görmüş, aydın, görgü kurallarına sahip bir tipi temsil eder. Bu özellikleriyle Pişekar, Hacivat'ın karşılığıdır.
- Pişekar ve Kavuklu dışında Zenne, Yahudi, Acem, Kürt, Rumelili, Arnavut, Ermeni, Kayserili, Frenk, Çelebi, Muhacir gibi kişiler de bulunmaktadır.

Orta Oyunu Bölümleri:

Mukaddime (Giriş): Zurnacının Pişekar havası çalmasıyla Pişekar'ın sahneye çıkıp seyircileri selamlaması ve aynı şekilde Kavuklu'nun sahneye çıktığı bölümdür.

Muhavere (Söyleşme): Pişekar ve Kavuklu'nun karşılıklı konuşup güldürdükleri bölümdür. Burada, Kavuklu görmüş olduğu bir rüyayı sanki başından geçmiş bir olay gibi anlatır.

Fasıl: Asıl oyunun sahnelendiği ve diğer kişilerin de dahil olduğu bölümdür.

Bitiş: Kavuklu ile Pişekar'ın kısa bir şekilde karşılıklı olarak konuştukları ve oyunu bitirdikleri bölümdür.

Meddah

Yüksekçe bir yerde topluluk karşısında taklit, güldürü gibi tekniklere dayanarak hikaye anlatan kişiye meddah denir.

- Meddah yüksek bir yere oturur; gündelik hayattan, efsanelerden ve masallardan alıntılacağı hikayeleri güldürü unsurlarıyla anlatır.
- Meddah, hikayelerini anlatırken diyalog, taklit, kişileştirme gibi tekniklere başvurur.
- Hikayeleri anlatırken ilgili karakterlerin seslerini, mimiklerini ve hareketlerini canlandırır.
- Tek başına gösterisini yapan meddah, tüm kişilikleri kendi üzerinde toplayan bir oyuncu olarak yorumlanabilir.
- Dekor olarak genellikle bir sandalye, mendil ve değnek kullanılır.

Köy Seyirlik Oyunu

Geleneksel Türk tiyatrosunun en ilkel ve basit hali olan köy seyirlik oyunları; perde, dekor, kostüm ve aksesuar olmadan kırsal kesimlerde oynanır.

- Düğün, bayram ve köylerin özel günlerinde o bölgedeki yetenekli kişilerin sergiledikleri oyunlardır.
- Köy halkı, yaşadıkları herhangi bir olayı ya da sıkıntıyı taklitler ve ağız özellikleriyle güldürü haline getirerek herhangi bir meydana sergiler.
- Genellikle eleştirel bir tutumla oynanan köy seyirlik oyunlarında alaycı bir üslup vardır.

Gazete Çevresinde Gelişen Metinler

Öğretici Metinler, bilgi vermek ve adı gibi öğretmek amacıyla oluşturulan metinlere verilen genel bir isimdir.

Öğretici metinler sınıflandırması içinde “**Gazete Çevresinde Gelişen Metinler**“, gazetelerde yayınlanan ve okurlarıyla buluşan metinlerden oluşmaktadır.

Gazetenin ortaya çıkmasından sonra gazetelerde yayınlanarak gelişen bazı metin türleri şunlardır:

- Makale
- Fıkra
- Deneme
- Eleştiri
- Sohbet
- Röportaj
- Mülakat
- Haber Yazıları

Makale

Bir gerçeği açıklamak, düşünceleri dile getirmek ya da belli görüşü savunmak, desteklemek için yazılan yazılara genel olarak makale denir.

- Gazete, dergi ya da günümüzde internette yayınlanır.
- Ele alınan konu bilimsel bir yöntemle incelenir.
- Makalenin yazılış amacı bilgi vermek olsa da makalede sadece bilgi verilmez, aynı zamanda verilen bilgi kanıtlanmaya çalışılır.
- Dili sadedir ve süsten uzak ciddi bir üslubu vardır.
- Terimlere sıklıkla yer verilir, açıklayıcı ve tartışmacı anlatım biçimlerine ağırlık verilir.
- Makalelerde nesnellik ön plandadır.
- Bilimsel ve edebi olmak üzere iki tür makale vardır.
- Edebiyatımızdaki ilk makale örneği Şinasi'nin Tercüman-ı Ahval gazetesinde yazdığı Tercüman-ı Ahval Mukaddimesi olarak kabul edilir.

Deneme

Herhangi bir konuda kesin sonuçlara ulaşmadan, kendi kendine konuşuyormuş havası taşıyan ve okuyucuyu düşünmeye yönlendiren yazılara deneme denir.

- Denemelerin amacı okuyucuyu ikna etmek ya da anlatılanları ispat etmek değil, herhangi bir konuda okuyucuyu düşünmeye yönlendirmektir.
- Yazar, denemesini yazarken herhangi bir kaygı taşımaz, düşüncelerini olduğu gibi okuyucuya aktarır.
- Deneme yazarı sadece düşüncelerini açık bir şekilde ortaya döker ve onu yorumlamak ya da inanmak okuyucuya düşer.

- Konu bakımından herhangi bir sınırlaması bulunmayan denemeler, her konuda yazılabilir.
- Açık ve akıcı bir anlatım vardır.
- Yazar, kendi kendine konuşuyormuş havasında olduğu için samimi bir üslubu vardır.
- Birçok türün özelliklerini aynı anda göstermesi ve düşünceleri derinlemesine ele aldığından zor bir türdür.
- Deneme türünün ilk örneklerini veren sanatçı Fransız yazar Montaigne'dir.
- Türk edebiyatında ise ilk deneme örnekleri, Tanzimat Dönemi'nde verilmiştir.
- Cumhuriyet Dönemi'nde ise deneme türünde önemli bir gelişim görülür.
- Türk Edebiyatı'nda deneme türünde yazılmış ilk eser Ahmet Haşim'in "Bize Göre" ve "Gurebahane-i Laklakan" eserleri kabul görür.

Fıkra

Bir yazarın dergi ve gazete gibi yayınlarda, güncel olaylar hakkında görüşlerini fazla detaya girmeden ve kanıtlama çabası olmadan ortaya koyduğu kısa fikir yazılarına fıkra denir.

- Bu tür aynı zamanda köşe yazısı olarak da adlandırılır.
- Gazete ve dergi köşelerinde yayınlanır.
- Konular daha çok günlük olaylardan ve ülke sorunlarından oluşmaktadır.
- Günlük konuları ele aldığından fıkralar kısa bir süre sonra güncelliğini kaybeder.
- Ele alınan konunun kanıtlanması ve belgelenmesi gibi zorunluluk yoktur.
- Okuyucu kitlesi halk olduğundan sade ve anlaşılır bir dili vardır.
- Anlatımda samimi bir üslup ve sohbet havası bulunur.
- Ele alınan konu işlenerek ve yorumlanarak yazarın konu hakkındaki düşünceleri etkili bir şekilde ortaya konulur.
- Köşe yazılarının yazarlarının tarafsız olması beklenir.
- Türk edebiyatında ilk fıkra örnekleri Tanzimat Dönemi'nde verilmiştir.
- Edebiyatımızda fıkra türünün ilk örneklerini Ahmet Rasim vermiştir.
- Refik Halit Karay ve Peyami Safa da fıkra türünde tanınmış yazarlardır.

Eleştiri

Bir edebi eser ya da herhangi bir sanat eseri hakkında doğru sonuçlara ulaşmak adına; o eser ile ilgili ortaya konan olumlu ve olumsuz yorumlara, eserin değerini ortaya koymak için yapılan muhakemeye eleştiri yani tenkit denir.

- Eleştirinin temelinde düşünce yer almaktadır.
- Nesnel değerlendirmeler etrafında eleştiri, sanat ve edebiyatta yol gösteren bir düşünce yazısıdır.
- Yapılan bu eleştirilerle sanatçının eksik yönlerini görmesi ve kendisini geliştirmesi amaçlanır.
- Eleştiri türünün merkezinde eser ve sanatçı yer alır.
- Eleştirmen, eleştiri yapacağı türün özelliklerini çok iyi bir şekilde bilmeli yani uzman olduğu konuda yazmalıdır.
- Anlatım açık ve anlaşılır olmalıdır.
- Eleştirmenin bir diğer görevi de eseri okuyucuya tanıtmaktır.

- Sadece eseri sadece yerme amacıyla yazılmaz; olumlu ve olumsuz tarafları vurgulanarak iyiye ve güzele götürme amacı vardır.
- Özel değerdendirmeler yerine nesnel değerdendirmelere dayanır.
- Edebiyatımızda ilk eleştiri örnekleri Tanzimat Dönemi’nde verilmiştir.
- Türk edebiyatındaki ilk eleştiri örneklerini“Tahrib-i Harabat” ve “Lisan-ı Osmanînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmildir” adlı yazılarla Namık Kemal vermiştir.

→ Eleştiri Türleri:

- Özel (İzlenimci) Eleştiri
- Tarihi ve Sosyolojik Eleştiri
- Sanatçıya Yönelik Eleştiri
- Esere Yönelik Eleştiri
- Çözümleyici Eleştiri

Sohbet

Günlük yaşamdaki konular üzerine bir yazarın, kişisel düşüncelerini detaya inmeden karşısındaki kişiyle sohbet ediyormuş gibi ele alarak genellikle de gazete ya da dergilerde yayınladığı yazı türüne sohbet denir.

- Konular genellikle güncel olaylardan seçilir.
- Ele alınan güncel konular hakkında yazar kendi kişisel düşüncelerini ifade eder.
- Yazar konuyu okurla konuşuyormuş havası içinde ele aldığından oldukça samimi bir üslup söz konusudur.
- Sohbetde düşüncelerin kanıtlanması gibi bir çaba yoktur.
- Yazar soru-cevaplarla anlatıma samimiyet katar.
- Bu türde yazılan metinler genellikle uzun olmaz ve gazete-dergilerde yayımlanır.
- Sohbet üzerinden yazar nüktelerle okuyucuyu düşündürme gayreti içerisindedir.
- Bu türdeki yazılara eskiden “musahabe” denilmiştir.
- Sohbet türünün edebiyatımızda ilk örnekleri Tanzimat Dönemi’yle birlikte verilmiştir.
- Ahmet Rasim : Ramazan Sohbetleri
- Şevket Rado : Eşref Saati, Aile Sohbetleri

Röportaj

Herhangi bir durum, olay, yer veya kişi hakkında yapılan gözlemlerin, araştırmaların ve incelemelerin bir metin ve fotoğraflarla gazete ve dergi üzerinden okuyucuya aktarılmasına röportaj denir.

- Röportaj sözcüğü dilimize Fransızcadan geçmiş ve toplamak, günün raporu şeklinde anlamlara gelmektedir.
- Röportaj, gazete çevresinde gelişen bir tür olmakla birlikte oldukça kapsamlı ve gözlem barındıran bir metin türüdür.
- Amaç derinlemesine ele alınan konunun net bir şekilde okuyucuya aktarılması, kamuoyunun aydınlatılmasıdır.

- Ele alınan konu, okuyucunun ilgisini çekecek şekilde aktarılır.
- Bu türde, yazarın kendi izlenimleri ve düşünceleri de yer alır. Bu özellik, bu türü haber metinlerinden ayırır.
- Bir belgesel havasında yazılır.
- Başta açıklayıcı anlatım, öğretici anlatım, öyküleyici anlatım, betimleyici anlatım olmak üzere birçok anlatım türünden yararlanılır.
- Konunun daha iyi anlaşılabilmesi, daha inandırıcı olması ve anlatımı canlı kılma açısından olayların merkezindeki kişilerle olan konuşmalara da yer verilir.
- Gazete üzerinden halka hitap ettiğinden sade bir dili vardır.
- Metin içerisinde konuyla ilgili olarak fotoğraflar da yer alır.
- Röportajlarda anlatım genellikle birinci ağızla yapılır.
- Yaşar Kemal, röportaj türünde tanınmış en önemli isimdir.
- Fikret Otyam, Yılmaz Çetiner, Kenan Akın röportaj türünün önemli isimleri arasındadır.

Mülakat

Herhangi bir konu üzerinde sanat, edebiyat, spor, siyaset, bilim gibi alanlarda ün yapmış kişilerle soru-cevap şeklinde yapılan konuşmalara mülakat denir.

- Mülakat iki kişinin ya da bir kişiyle bir grup arasındaki bilgi alışverişidir.
- Bir sanatçıyı ya da herhangi bir alandaki ünlü kişiyi daha iyi tanımamızı sağladığından önemli bir türdür.
- Öncesinde titiz ve ayrıntılı bir hazırlık çalışması gerektirir.
- Anlatımın sade ve açık olmasına dikkat edilir.
- Kişinin konuşmaları değiştirilmeden ve yorumlanmadan olduğu gibi aktarılır.
- Mülakat sırasında sorulacak sorular öncesinde titizlikle hazırlanmalıdır.
- Üzerinde konuşulan konu çoğunlukla toplumu ilgilendiren, toplumun ilgisini çekecek türde olur.
- Üzerinde konuşulacak konunun uzmanlarıyla mülakat yapılır.
- Asıl amaç bilgi vermek olduğundan genellikle dil göndergesel işlevde kullanılır.
- Bu türde konuşan kadar mülakatı yapan kişi de önemlidir. Özenle hazırladığı soruları doğru yerde ve nezaket çerçevesinde sormalı.

→ Mülakat Çeşitleri

- Yüz yüze yapılanlar
- Telefonla yapılanlar
- Mektupla yapılanlar

Haber Yazıları

Edinilen önemli bilgilerin gazete ya da dergi gibi iletişim araçlarıyla topluma duyurulması amacıyla yazılan metinlere “Haber Yazıları” denir.

- Haber metinleri tarafsız bir şekilde olduğu gibi hazırlanmalıdır.
- Olaylar bütün yönleriyle nesnel bir şekilde anlatılır.

- Haber metinleri açık, anlaşılır bir dille yazılır.
- Bir haber metni “5N1K” kuralı çerçevesinde hazırlanır.
- “Ne, Nerede, Ne zaman, Nasıl, Neden (Niçin), Kim” sorularının cevabının bir haberde olması okuyucuya önemli bir bilgi sunmuş olacaktır.

→ **Haber metinleriyle ilgili terimler:**

- Ajans: Haber toplayan ve dağıtan kuruluş.
- Asparagas: Gerçek olmayan, yalan haber.
- Manşet: Gazetenin ilk sayfasında yer alan büyük puntolu başlık.
- Muhabir: Haber toplayan ve yazan kişi.
- Sansasyonel: Çarpıcı haber.
- Sürmanşet: İlk sayfada logonun üstünde yer alan haber.
- Tekzip: Yalanlama. Eski bir haberdeki yanlışın ve yalanın düzeltilmesi.
- Tiraj: Baskı sayısı, adeti.

Kişisel Hayatı Konu Alan Metinler

Kişinin kendi yaşamıyla ilgili olan, hayatından izler taşıyan metinlere kişisel hayatı konu alan metin türleri denilmektedir.

Bu metin türlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Anı (Hatıra)
- Günlük
- Gezi Yazısı
- Biyografi
- Otobiyografi
- Mektup

Anı (Hatıra)

Bir kimsenin başından geçen ya da tanık olduğu olayları ve durumları belli bir zaman geçtikten sonra anlattığı yazı türüne “Anı” denir.

- Yazılış amaçları içinde; hayat tecrübelerini paylaşmak, döneme ışık tutmak, yaşanan olayları açıklığa kavuşturmak, toplum değerlerini hatırlatmak yer almaktadır.
- Anılar, olaylardan belli bir süre geçtikten sonra yazarın aklında kaldığı kadarıyla tarafsız bir bakış açısıyla yazıya dökülür.
- Anılarını yazarken sanatçı mektup, günlük ve fotoğraf gibi belgelerden de yararlanabilmektedir.
- Günlük konuşma diliyle ele alınan hatıralarda anlatım birinci ağızla yapılır.
- İlk Türkçe metinler olan Göktürk Yazıtları aynı zamanda anı özellikleri de taşımaktadır.
- Türk edebiyatında anı türünün ilk örneği olarak Babür İmparatoru Babür Şah’ın yazdığı Babürname adlı eser kabul görmektedir.

→ Türk edebiyatında bazı anı örnekleri:

Ziya Paşa – Defter-i Amal

Muallim Naci – Ömer’in Çocukluğu

Halit Ziya Uşaklıgil – Saray ve Ötesi – Kırk Yıl

Halide Edip Adivar – Mor Salkımlı Ev – Türkün Ateşle İmtihanı

Yusuf Ziya Ortaç – Portreler, Bizim Yokuş

Yakup Kadri Karaosmanoğlu – Zoraki Diplomat, Politikada 45 Yıl

Falih Rıfkı Atay – Çankaya

Şevket Süreyya Aydemir – Suyu Arayan Adam

Günlük (Günce)

Kişinin bir gün boyunca gördüklerini, yaşadıklarını, gün içinde hissettiklerini günü gününe yazdığı kısa ve samimi yazılara günlük ya da günce denir.

→ Günlüklerdeki olayların ya da durumların günü güne yazıya aktarılması esastır.

→ Günlük olayların yanında yazarın kişiliği ve ruhsal durumu da aktarılır.

→ Roman, hikaye ve anı gibi başka türlerin içinde de günlüklere yer verilebilir.

→ Günlükler hisleri, duyguları anlatan içe dönük günlükler ve dış dünyadaki olayların anlatıldığı dışa dönük günlükler olarak iki başlıkta incelenebilir.

→ Birinci ağızla anlatımın yapıldığı günlükler tarih için birer belge niteliği de gösterir.

→ Türk edebiyatında ilk günlük örnekleri olarak padişahların günlük yaşamlarının kaydedildiği ruznameler kabul görür.

→ Tanzimat Dönemi’nde Direktör Ali Bey’in doğu gezisi sırasında yazdığı “Seyahat Jurnalı” bu dönemde yazılmış ilk günlük olarak kabul edilir.

Nurullah Ataç: Günce, Gazi Günlüğü, Uçuş Günlüğü

Salah Birsal: Kuşları Örtünmek, Nezleli Karga

Falih Rıfkı Atay: Yolculuk Defteri

Tomris Uyar: Gündökümü, Sesler, Yüzler, Sokaklar

Cemil Meriç: Jurnal

Gezi Yazısı

Bir kişinin gezip gördüğü yerler hakkında bilgi vermesi, kültürlerini, geleneklerini, coğrafi zenginliklerini, insanların yaşam biçimini edebi bir üslup içerisinde yazıya dökerek anlatmasına gezi yazısı denir.

→ Gezi yazısında sadece görülen yerler değil aynı zamanda bölgenin yaşayışı, gelenekleri ve alışkanlıkları da dile getirilir.

→ Bu türün en önemli özelliklerinden birisi gözlem becerisidir.

→ Anlatımın birinci ağızla yapıldığı gezi yazılarında öyküleyici ve betimleyici anlatım ön plandadır.

→ Yazar anlatımda kendi düşüncelerine ve fotoğraflara da yer verebilir.

→ Dünya edebiyatında ilk gezi yazısı örnekleri arasında Heredotos, Marco Polo, İbni Batuda tarafından yazılan metinler kabul görür.

- Türk edebiyatında ise Osmanlı Donanması komutanı Seydi Ali Reis'in Hindistan'dan Anadolu'ya yaptığı yolculuğu anlatan Mir'atül Memalik (Memleket Aynası) adlı eser gezi yazısı örneği olarak kabul edilir.
- Edebiyatımızdan en önemli gezi yazısı örneği kabul edilen 10 ciltlik "Seyahatname" adlı eser 17. yüzyılda Evliya Çelebi tarafından yazılmıştır.
- Avrupa'ya elçi olarak gönderilen bazı görevlilerin gittikleri yerler hakkında ayrıntılı bilgiler içeren kitaplarına "Sefaretname" adı verilir.
- Edebiyatımızda en meşhur sefaretname Fransa'ya elçi olarak gönderilen Yirmisekiz Çelebi Mehmet'nin yazdığı "Fransa Sefaretnamesi"dir.
- Tanzimat Edebiyatı'nda Ahmet Mithat Efendi'nin Avrupa'da Bir Cevalan adlı eseri gezi yazısı örneği olarak gösterilir.
- Servet-i Fünun Dönemi'nde gezi yazısı olarak Cenap Şahabettin'in Hac Yolunda, Avrupa Mektupları gibi eserler dikkat çeker.

→ Cumhuriyet Dönemi'nde yazılan gezi yazıları:

Reşat Nuri Güntekin : Anadolu Notları

Attila İlhan: Abbas Yolcu

Afet İnan: Ankara-Samsun Arasında

Bedri Rahmi Eyüpoğlu: Canım Anadolu, Tezek

Haldun Taner: Düşsem Yollara Yollara

İsmail Habib Sevük: Tuna'dan Batıya

Falih Rıfkı Atay: Tuna Kıyıları

Ahmet Haşim : Frankfurt Seyahatnamesi

Biyografi

Sanat, edebiyat, bilim, siyaset, sinema vb. alanlarda ün yapmış, okuyucuların ilgisini çekecek kişilerin hayatlarının tarafsız bir şekilde belli bir sıraya göre anlatıldığı edebi türe biyografi denir.

- Amaç kişiyi tüm yönleriyle tarafsız bir şekilde tanıtılmasıdır.
- Biyografi yazılmadan önce yazar, kişi hakkında detaylı bir araştırma yapmalı, belge toplamalı ve kişinin yakınlarıyla konuşmalıdır.
- Anlaşılır ve sade bir dili vardır.
- Hayatı ilgi çekecek, okuyucu tarafından merak edilen kişilerin biyografisi yazılır.
- Biyografide kişinin sadece hayatı değil, eserleri ve düşünceleri de kanıtlar, belgeler ve tanıklar yardımıyla aktarılır.
- Biyografiler öncesinde "Tercüme-i hal" ismiyle anılmaktadır.
- Yaşam öyküsü kronolojik bir şekilde anlatılır.
- Biyografilerde öyküleyici anlatımdan yararlanılır.
- Divan edebiyatında şairlerin hayatını içeren "Tezkireler" ilk biyografi örnekleridir.
- Tezkirelerin ilk örneğini ise 15. yüzyılda "Mecalisü'n Nefais" adlı eseriyle Ali Şir Nevai vermiştir.
- Ünlü bir kişinin hayatı roman gibi anlatılırsa buna biyografik roman denir. Oğuz Atay'ın "Bir Bilim Adamının Romanı" adlı eseri bu türe verilebilecek en iyi örneklerin başında yer almaktadır.

→ Dünya edebiyatında Plutarkhos verdiği eserlerle bu türün öncüsü olarak kabul görür.

→ Türk edebiyatında biyografi örnekleri:

Muallim Naci – Osmanlı Şairleri

Beşir Fuat – Victor Hugo

Mehmet Kaplan – Namık Kemal Hayatı ve Eserleri

Kenan Akyüz – Tevfik Fikret

Süleyman Nazif – Mehmet Akif

Yakup Kadri Karaosmanoğlu – Atatürk

Rıfat Ilgaz – 1950 Sonrasında Hikayecilerimiz

Otobiyografi

Herhangi bir alanda tanınmış bir kişinin, hayatıyla ilgili dönemleri bütün ilginç yönleriyle geniş şekilde yazmasıyla oluşan eserlere otobiyografi denir.

→ Çeşitli alanlarda ün yapmış bir şahsiyetin kişiliklerini ve gözlemlerini yansıtmalarıyla dönemin yansıtılması adına önemli bir türdür.

→ Otobiyografilerde kişi, doğumdan itibaren yaşamından anlatmaya değer olanları kaleme alır.

→ Yazar eserinde çoğu zaman kendisiyle birlikte aile ve tanıdıklarından bahseder.

→ Kişinin kendi hayatını ve düşüncelerini aktarırken tarafsız kalması zor olacağından bu eserler öznelidir.

→ Yaşam öyküsü kronolojik bir çizgide dile getirilir.

→ Yazarın kendi yaşamını romanlaştırmasına otobiyografik roman denilir. Peyami Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu adlı eseri otobiyografik roman örneğidir.

→ Orhan Kemal'in "Baba Evi" ve "Avare Yıllar" adlı eserleri de otobiyografik romana örnekleridir.

→ **Türk edebiyatında otobiyografi örnekleri:**

Abidin Dino – Kısa Hayat Öyküm

Şevket Süreyya Aydemir – Suyu Arayan Ada

Mektup

Bir düşünceyi, isteği, duyguyu başkalarına aktarmak ve haberleşmek gibi amaçlarla oluşturulan metinlere mektup denir.

→ Dönemin zihniyetini yansıtmaları bakımından önemli bir tür olan mektuplarda gönderici çevresindeki gözlemlerini, iç dünyasını ve düşüncelerini yansıtır.

→ Mektuplar doğal ve samimi bir üslupla yazılır.

→ Divan şairleri düz yazılarını ve mektuplarını topladıkları kitaplara "münşeat" adını vermişlerdir.

→ Edebiyat tarihimizde en meşhur mektup 1534 yılında Fuzuli'nin Kanuni Sultan Süleyman'a yazdığı Şikayetname'dir.

→ Edebiyatımızda mektup, Tanzimat Dönemi'nde tür olarak önem kazanmıştır.

→ Mektuplar yazılış amaçlarına göre dört başlıkta incelenir.

Özel Mektup: Daha önceden birbirlerini tanıyan kişilerin duygularını, hislerini, durumlarını birbirlerine anlatmak için yazdıkları mektup çeşididir.

→ Dünya edebiyatında Plutarkhos verdiği eserlerle bu türün öncüsü olarak kabul görür.

Edebi Mektup: Sanatçıların ve düşünürlerin birbirlerine yazdıkları, sanat ve düşünce derinliği taşıyan mektuplardır. (Cahit Sıtkı Tarancı – Ziya’ya Mektuplar, Nazım Hikmet – Kemal Tahir’e Hapishaneden Mektupları)

Resmi Mektup: Devlet kurumlarının birbirleri arasında yaptıkları yazışmalar resmi mektup olarak adlandırılır.

İş Mektubu: Ticari işletmelerin, şirketlerin birbirleriyle ya da kişilerle yaptıkları yazışmalara iş mektubu denir.

Sözlü Anlatım Türleri

Bir duygunun, düşüncenin, olayların, durumların ya da hayallerin söz ya da yazı ile aktarımına anlatım denir. Eğer bu anlatım öncesinde bir hazırlık yapılarak ya da yapılmayarak sözlü bir şekilde dile getirilirse buna “Sözlü Anlatım” denir. Bu anlatıma dayanan çeşitli tartışma ve konuşma türleri ise “**Sözlü Anlatım Türleri**” olarak sınıflandırılmaktadır.

Sözlü Anlatım Türleri:

- Söylev (Nutuk)
- Konferans
- Sunum
- Sempozyum
- Açık Oturum
- Panel
- Forum
- Seminer
- Münazara

Söylev (Nutuk)

Bir kişinin topluluk karşısında bir fikri anlatmak ve savunmak, o düşüncüyü ya da inancı karşısındaki topluluğa aşılama amacıyla yapılan konuşmalara “Söylev” ya da “Nutuk” denir.

→ Söylevlerin konularını genellikle toplumsal meseleler, milli konular oluşturmaktadır.

→ Toplumu ilgilendiren her şey söylevlerin konusunu oluşturabilir.

→ Milli günlerde, törenlerde toplanan kitleyi coşturmak ve bilgi vermek amacıyla söylevden yararlanılır.

→ Nutuk türünde konuşma yapan kişilere hatip denir.

→ Söylevlerin amacı bir düşüncüyü açıklamak, topluluğu ikna etmek ve hareket geçirmektir.

→ Edebiyatımızda bu türün ilk örneği olarak “Göktürk Yazıtları” kabul görür.

→ Atatürk’ün Nutuk’u, edebiyatımızın en meşhur ve güçlü söylev örneğidir.

→ Dünya edebiyatında bu türün ilk örneklerini ise Latin edebiyatından Çiçero vermiştir.

Konferans

Bilimsel, sanat, hukuk gibi birçok konuda alanında uzman bir kişi tarafından topluluk önünde bilgilendirici ve açıklayıcı konuşmalara “Konferans” denir.

- Konferans sırasında kullanılan dil dinleyicilerin özelliklerine göre değişebilir.
- Topluluk önünde bilgilendirici konuşmayı yapacak kişi alanında uzman bir kişi olmalıdır.
- Konferans sonunda dinleyiciler konuşmacıya sorular sorabilir.
- Konferanstan önce dinleyicilere konunun çerçevesi anlatılmalıdır.

Sunum

Herhangi bir durumun, konunun ya da bir araştırma sonrasında elde edilen bilgilerin bir araya getirilmesiyle yapılan konuşmalara sunum denir.

- Sunumun amacı bilgilendirme, bilgilerin güncellenmesi, anket ve araştırma sonuçlarının paylaşılmasıdır.
- Sunumdaki cümleler kısa ve dikkat çekici olmalıdır.
- Anlatım sıradan olmamalı ve konuşma sırasında belge, grafik, görsel gibi çeşitli materyaller kullanılmalıdır.
- İyi bir sunum için öncesinde bir hazırlık gerektirir.
- Sunum sonrasında dinleyicilerin soru sormasına izin verilmeli ve bu sorular yanıtlanmalıdır.

Sempozyum (Bilgi Şöleni)

Daha önceden belirlenmiş herhangi bir konuda alanlarında uzman kişilerin bir mekanda dinleyici karşısında hazırlıklı olarak konuşma yaptıkları bilimsel toplantılara “Sempozyum” denir.

- Genellikle bilimsel konuların ele alındığı sempozyumda uzman kişiler öncesinde belirlenmiş konunun tüm yönlerini dile getirir.
- Öncelikle bir açılış konuşması yapılır ve konuşmacılar kendilerine verilen süre kadar konuşmasını yapar.
- Ele alınan konunun yapısına ve konuşmacı sayısına bağlı olarak birden fazla oturum yapılabilir.
- Konuşma sonrasında dinleyiciler soru sorabilir.
- Konuşmacı sayısı en fazla 6 kişi olabilir.
- Sempozyumu bir başkan yönetir.
- Sempozyum sonrasında konuşmalar bir kitap haline getirilir.
- Sempozyumun ciddi ve bilimsel yönü bulunur.

Açık Oturum

Geniş kitlelerin ilgisini çekebilecek kültür, bilim, siyaset, edebiyat vb. alanlardaki herhangi bir konu üzerinde bir başkan eşliğinde bir masa etrafında toplanan alanlarında uzman kişilerin izleyici önünde derinlemesine konuşmasına “Açık oturum” denir.

- Amaç konunun derinlemesine ele alınması ve izleyicilerin konu üzerine düşünmesidir.

→ Açık oturum öncesinde büyük salonlarda gerçekleşirken bugün teknolojinin gelişmesiyle TV ekranlarında da yapılmaktadır.

→ Açık oturumlara en az 3, en fazla 6 konuşmacı katılır.

→ Tartışmayı başlatan, yönlendiren ve kontrol eden bir başkan bulunur.

→ Toplumı ilgilendiren herhangi bir konuda açık oturum yapılabilir.

→ Öncesinde ele alınacak konu belli olduğundan konuşmacıların hazırlıklı gelmesi kaliteyi artıran bir etkidir.

→ Konuşmalar eşit bir şekilde sırasıyla yapılır.

Panel

Herhangi bir bilimsel, sosyal, siyasi vb. konu hakkında kesin bir sonuca ulaşmaktan çok, çeşitli yönlerden aydınlatılması amacıyla izleyiciler önünde sohbet havası şeklinde yapılan konuşmalara “Panel” denir.

→ Toplumı ilgilendiren herhangi bir konu, bir başkan ve uzman kişiler tarafından ele alınır.

→ Amaç bir konuda kesin bir sonuca ulaşmak değil, dinleyicileri aydınlatmaktır.

→ Panelde konunun tartışılmasından çok resmiyetten uzak sohbet havası içinde bilgi alışverişi yapılması esastır.

→ Bir salonda kalabalık bir izleyici önünde yapılabileceği gibi günümüzde televizyon ve radyoda da yapılabilmektedir.

→ Panelde konuşmacı sayısı 3-6 kişi arasında değişmektedir.

→ Konuşmacılar dışında dinleyicilerin konuşması ya da soru sorması durumunda panel foruma dönüşür.

Forum

Toplumı ilgilendiren bir konuda ve bir başkanın eşliğinde 3 ile 6 arasındaki katılımcının yanı sıra dinleyicinin de sorularıyla ve düşünceleriyle yapılan tartışmalara “forum” nedir.

→ “Forum” sözcüğünün kökeni Eski Roma’da şehir yönetimiyle ilgili halk toplantılarına dayanır.

→ Dinleyicilerin de konuşması ve soru sormasıyla forum, panel ve açık oturumdan ayrılır.

→ Toplumı ilgilendiren herhangi bir konu forumda ele alınabilir.

→ Amaç bir sonuca varmak değil, ele alınan konunun tüm yönlerini ortaya koymak ve bu şekilde dinleyicilerin konu üzerinde fikir sahibi olmasıdır.

→ Forumlar geniş bir salonda ve 3-6 katılımcıyla birlikte bir başkan eşliğinde yapılmaktadır.

→ Forumu yöneten bir başkan vardır.

Seminer

Herhangi bir konuda alanında uzman kişiler tarafından dinleyicilere bilgi vermek amacıyla yapılan toplantılara seminer denir.

→ Seminerler bir sunum şeklinde de yapılabilir.

→ Seminerin konucu önceden belirlenir ve sunum için öncesinde bir hazırlık yapılır.

Münazara

Herhangi bir konuda zıt görüşlere sahip kişilerin bir araya gelerek konuyu derinlemesine incelemek, kendi görüşlerini kanıtlamak ve karşı tarafın tezlerini çürütmek amacıyla yaptıkları tartışmalara münazara denir.

- Münazaralarda amaç doğruyu savunmak değil kendi tezini savunup geliştirmek ve karşı tarafın tezini çürütmektir.
- Ele alınan konu gruplar tarafından bir jüri önünde tartışılır.
- Münazarada her şey konu olarak seçilse de daha çok güncel, sosyal ve siyasi konular tercih edilir.
- Tez ve antitezi savunan iki grup bulunur ve bu gruplar en fazla 4 kişiden oluşur.
- Tartışmalar bir başkan tarafından yönetilir.
- Her konuşmacı konuşmasından sonra jüri tarafından puanlandırılır. Tartışma sonrasında puanlar toplanır ve kazanan grup ilan edilir.
- Münazaralarda konular öncesinde belirlenir ve belli bir hazırlık aşaması gerektirir.

Aşağıdaki Bağlantılardan "Türk Dili ve Edebiyatı" Ders Konularına, Etkileşimli Notlara ve Dosyalara Ulaşabilirsiniz.

- ⇒ **Türkçe Ders Konuları**
- ⇒ **Edebiyat Ders Konuları**
- ⇒ **TYT Türkçe Konuları**
- ⇒ **AYT Edebiyat Notları PDF**
- ⇒ **Edebiyat Ders Notları PDF**
- ⇒ **9. Sınıf Edebiyat Notları**
- ⇒ **10.Sınıf Edebiyat Notları**
- ⇒ **11.Sınıf Edebiyat Notları**
- ⇒ **12.Sınıf Edebiyat Notları**
- ⇒ **Sınav Hazırlık Videoları**
- ⇒ **Ders Videoları**

